

ACADEMIA ROMÂNĂ

Institutul de Filologie Română
„Alexandru Philippide”

Asociația Culturală
„Alexandru Philippide”

**PHILOLOGICA
JASSYENSIA**

Anul XX, nr. 1 (39)

Iași, 2024

CONSILIUL ACADEMIC

Anna Borbély (*Ungaria*)
Ștefan Borbély (*România*)
Bogdan Crețu (*România*)
Wolfgang Dahmen (*Germania*)
Thede Kahl (*Austria*)
Adam Ledgeway (*Anglia*)
Giovanni Magliocco (*Italia*)
Martin Maiden (*Anglia*)
Luca Melchior (*Austria*)
Roberto Merlo (*Italia*)
Michael Metzeltin (*Austria*)
Fernando Sánchez Miret (*Spania*)
Eugen Munteanu (*România*)
Nicolae Saramandu (*România*)
Monica Spiridon (*România*)

COLEGIUL DE REDACȚIE

Director: Ofelia Ichim
Redactor-șef: Florin-Teodor Olariu
Redactor-șef adjunct: Luminița Botoșineanu
Redactori: Marius-Radu Clim
Doris Mironescu
Elena Tamba

CUPRINS

EDITORIAL.....	11/12
----------------	-------

Philologia Perennis

ȘERBAN AXINTE, Toma Pavel: gândirea romanului, către ontologia ficțiunii.....	13
BOGDAN CREȚU, Gheorghe Asachi – un scriitor între epoci culturale (II)	23
MIHAELA CRISTESCU, EMIL IONESCU, Double Negation as a Verum Focus Effect in a Negative Concord Language.....	37
RALUCA DUNĂ, Continuity beyond Disruptions. Tudor Vianu and the Early Essays of Matei Călinescu.....	61
ȘTEFAN LEMNY, Memorie și surse livești în <i>Istoria Imperiului otoman</i> de Cantemir.....	75
GIOVANNI MAGLIOCCO, De la un mit nautic al <i>terifiantului</i> la metafora condiției existențiale <i>liminale: Vaporul morței</i> de Alexandru Macedonski.....	91
DANIAR MUTALÂP, Sursa slavă, traducerea și circulația culegerii ascetice <i>Crinii țarinii</i> în literatura română a secolului al XVIII-lea (II).....	99
MARIANA NASTASIA, Procedeele <i>reconstrucției</i> și funcțiile contextuale ale inseratelor biblice în textele românești din epoca veche.....	115
ADRIAN NAZNEAN, A. J. Cronin: Bridging Life and Literature.....	125
ROXANA PAȘCA, Limbajul tabu în filme. Studiu de caz: comedia <i>Teambuilding</i>	137
MIHAI ROBERT ROȘCA, Dragostea printre ruine. Potențialul subversiv al iubirii în ficțiunea distopică și post-apocaliptică.....	151
CHRISTIAN TREMBLAY, La centralité du langage et la lecture.....	163

Interculturalia

MARIA LIANE CRISTIAN, Flucht und Migration in gegenwärtigen Kinder- und Jugendromanen. Auswirkungen des Heimatverlustes in <i>Dazwischen Ich</i> (2016) von Julia Rabinowich.....	179
MIHAELA MARIETA DAMIAN, MONA ARHIRE, Reconceptualization of 'Light' as UP-Orientalional Metaphor in War Narratives: A Trilingual Corpus-based Study.....	191
KLARA DANKOVA, La mode à l'aube des grands magasins. Des traces terminologiques dans <i>Au Bonheur des dames</i>	203

DANIELA HĂISAN, <i>Allographic Paratext and Robinson Crusoe in Translation: Priming 19th-Century Romanian Readership</i>	223
EMANUELA ILIE, Alina Diaconu, o personalitate a exilului românesc în Argentina.....	239
ALINA IORGA, Exode des cerveaux et traumas culturels dans <i>Avalon: Les secrets des émigrants heureux</i> par Bogdan Suceavă (II).....	247
SONIA TIRU, Das Bild der Rumänen in Joachim Wittstocks Werk.....	259
GABRIELA TUCAN, DUMITRU TUCAN, Cognition, Language, and Ideology. Conflicting Cognitive Models of Pregnancy, Birth and Maternity during Romania's Communist Era (I).....	269

Dosar tematic:

Românistica – stare de fapt (XVI)

FLORICA FAUR, Limbă, cultură și civilizație românească la Universitatea din Udine. Fonduri de carte: Carlo Tagliavini și Valentova-Niculescu.....	283
BEATRICE RUGI, Dediche d'esemplare a Ramiro Ortiz dal fondo librario romeno dell'Università di Padova.....	293

Recenzii

RĂZVAN BRAN, <i>Las oraciones subordinadas y las construcciones sintácticas complejas en español. Consideraciones teóricas y ejercicios prácticos</i> , Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2023, 274 p. (Veronica Dobrișor).....	305
LUMINIȚA DIACONU, CORINA ANTON (dir.), <i>Âges et genres des émotions. Actes du Colloque international organisé par Le Centre d'Études Médiévales, Université de Bucarest, 26–27 novembre 2021</i> , București, Pro Universitaria, 2023, 196 p. (Aurora Firța-Marin).....	307
OLIVIU FELECAN, ALINA BUGHEȘIU (eds), <i>Name and Naming. Proceedings of the Fifth International Conference on Onomastics "Names and Naming". Multiculturalism in Onomastics, Baia Mare, September 3–5, 2019</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, 1074 p. (Adelina Emilia Mihalî).....	312
CRISTINA FLORESCU (coord.), LAURA MANEA, ELENA ISABELLE TAMBA, ALINA-MIHAELA BURSUC, DANIELA BUTNARU, CRISTINA-MARIANA CĂRĂBUȘ, MARIA-MARILENA CIOBOTARU, CĂTĂLIN GALEȘ, FLORIN-TEODOR OLARIU, CLAUDIUS TEODORESCU, GABRIELA-ANA AZANFIREI, <i>Terminologia astronomică românească științifică și populară. Fenomene, obiecte cosmice și constelații (TAFOC)</i> , Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2023, 841 p. (Oliviu Felecan).....	316

GHEORGHE GLODEANU, <i>Incursiuni în imaginarul ezoteric</i> , Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2022, 470 p. (<i>Silvia Iluț</i>).....	320
LAVINIA IENCEANU, <i>Metamorfoze și anamorfoze arhetipale în „Asuntos de un hidalgo disoluto”</i> , Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2023, 524 p. (<i>Gina Măciucă</i>).....	323
EMANUELA ILIE, CLAUDIA TĂRNĂUCEANU (coord.), <i>Surse și valori ale educației: perspective pluridisciplinare</i> , Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2022, 306 p. (<i>Ana-Magdalena Petraru</i>).....	326
J. LACHLAN MACKENZIE, LAURA ALBA-JUEZ (coord.), <i>Emotion in discourse</i> , Pragmatics & Beyond New Series, vol. 302, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2019, 397 p. (<i>Ioana Bianca Bibiruș</i>).....	334
NICOLAUS OLAHUS, <i>Opere I, II</i> , traducere din limba latină de Maria Capoianu, Ioana Costa, Florentina Nicolae, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2022, 1993 p. (<i>Diana-Maria Dimirache-Rist</i>).....	338
CLAUDIA-GABRIELA PISOSCHI (coord.), ANDREEA BRATU, ELENA BUTOESCU, ROXANA-ANDREEA GHIȚĂ, AND VLAD PEDA (eds), <i>Mirari, Mirabilia, Mirror. Reflections of Reality in Literature and Linguistics</i> , Craiova, Editura Universitaria, 2023, 258 p. (<i>Cristina-Mihaela Baidan</i>)....	343
SENIDA POENARIU, <i>Reveriiile vestului: lecturi americane în poezia optzecistă</i> , Brașov, Editura Universității „Transilvania”, 2022, 354 p. (<i>Bogdan Vișan</i>)	346
ANGELICA PEDA, <i>Terminologia textilă</i> , Craiova, Editura Universitaria, 2022, 397 p. (<i>Rebeca-Ioana Giț</i>).....	349
C. ROGOZANU, <i>Naratorul cel rău. Un studiu despre realismul românesc: Rebreanu, Preda, Dumitriu</i> , Cluj-Napoca, TACT, 2024, 484 p. (<i>Doris Mironescu</i>).....	353
„Sandipa” – un vechi manuscris românesc. Studiu filologic, studiu lingvistic, facsimile și text de Galaction Verebceanu. Prefață de Gheorghe Chivu, Chișinău, Tipografia Centrală, 2023, 324 p. (<i>Veronica Olariu</i>).....	357
GISÈLE VANHESE, <i>Penser l’Europe. Du côté de la littérature</i> , Préface de Maya Simionescu, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2023, 300 p. (<i>Ofelia Ichim</i>).....	361

SUMMARY

EDITORIAL..... 11/12

Philologia Perennis

ȘERBAN AXINTE, Toma Pavel: Thinking of the Novel, towards the Ontology of Fiction.....	13
BOGDAN CREȚU, Gheorghe Asachi – a Writer between Cultural Epochs (II).....	23
MIHAELA CRISTESCU, EMIL IONESCU, Double Negation as a Verum Focus Effect in a Negative Concord Language.....	37
RALUCA DUNĂ, Continuity beyond Disruptions. Tudor Vianu and the Early Essays of Matei Călinescu.....	61
ȘTEFAN LEMNY, Memory and Book Sources in Cantemir’s <i>History of the Ottoman Empire</i>	75
GIOVANNI MAGLIOCCO, From a Nautical Myth of the Terrifying to the Metaphor of the Liminal Existential Condition: <i>Vaporul morței</i> by Alexandru Macedonski.....	91
DANIAR MUTALÂP, The Slavic Source, Translations and Manuscript Diffusion of the Ascetico-mystical Collection <i>The Lilies of the Field</i> in the 18 th Century Romanian Literature.....	99
MARIANA NASTASIA, The Process of <i>Reconstruction</i> and the Contextual Functions of Biblical Inserts in the Old Romanian Texts	115
ADRIAN NAZNEAN, A. J. Cronin: Bridging Life and Literature.....	125
ROXANA PAȘCA, Taboo Language in Movies. Case Study: <i>Teambuilding</i>	137
MIHAI ROBERT ROȘCA, Love among Ruins. The Subversive Potential of Love in the Dystopian and Post-apocalyptic Fiction.....	151
CHRISTIAN TREMBLAY, The Centrality of Language and Reading.....	163

Interculturalia

MARIA LIANE CRISTIAN, Escape and Migration in Contemporary Children’s and Young Adult Novels. Impacts of the Loss of homeland in <i>Dazwischen Ich</i> (2016) by Julya Rabinowich.....	179
MIHAELA MARIETA DAMIAN, MONA ARHIRE, Reconceptualization of ‘Light’ as UP-Orientalional Metaphor in War Narratives: A Trilingual Corpus-based Study.....	191
KLARA DANKOVA, Fashion at the Beginning of the Department Store Era. Terminological Features in <i>Au Bonheur des dames</i>	203

DANIELA HĂISAN, Allographic Paratext and <i>Robinson Crusoe</i> in Translation: Priming 19 th -Century Romanian Readership.....	223
EMANUELA ILIE, Alina Diaconu, a Personality of the Romanian Exile in Argentina.....	239
ALINA IORGA, Brain Drain and Cultural Traumas in <i>Avalon: The Secrets of the Happy Émigrés</i> (2018) by Bogdan Suceavă (II).....	247
SONIA TIRU, The Image of the Romanians in Joachim Wittstock's Work	259
GABRIELA TUCAN, DUMITRU TUCAN, Cognition, Language, and Ideology. Conflicting Cognitive Models of Pregnancy, Birth and Maternity during Romania's Communist Era (I).....	269

Thematic File:

Romanian Studies Abroad – A State of Affairs (XVI)

FLORICA FAUR, Romanian Language, Culture and Civilization at the University of Studies in Udine. Book collections: Carlo Tagliavini and Valentova – Niculescu.....	283
BEATRICE RUGI, Exemplary Dedications to Ramiro Ortiz from the Romanian Fund of the University of Padua	293

Reviews

RĂZVAN BRAN, <i>Subordinate Clauses and Complex Syntactic Structures in Spanish. Theoretical Considerations and Practical Exercises</i> , Cluj-Napoca, Science Book House, 2023, 274 p. (<i>Veronica Dobrișor</i>).....	305
LUMINIȚA DIACONU, CORINA ANTON (dir.), <i>Ages and Genres of Mediaeval Emotions. Proceedings of the International Conference organized by the Center for Medieval Studies, University of Bucharest, November 26–27, 2021</i> , București, Pro Universitaria, 2023, 196 p. (<i>Aurora Firța-Marin</i>).....	307
OLIVIU FELECAN, ALINA BUGHEȘIU (eds), <i>Name and Naming. Proceedings of the Fifth International Conference on Onomastics “Names and Naming”. Multiculturalism in Onomastics, Baia Mare, September 3–5, 2019</i> , Cluj-Napoca, Mega Publishing House, 2022, 1074 p. (<i>Adelina Emilia Mihali</i>).....	312
CRISTINA FLORESCU (coord.), LAURA MANEA, ELENA ISABELLE TAMBA, ALINA-MIHAELA BURSUC, DANIELA BUTNARU, CRISTINA-MARIANA CĂRĂBUȘ, MARIA-MARILENA CIOBOTARU, CĂTĂLIN GALEȘ, FLORIN-TEODOR OLARIU, CLAUDIUS TEODORESCU, GABRIELA-ANA AZANFIREI, <i>Romanian Astronomical Terminology: Scientific and Popular Phenomena, Cosmic Objects, and Constellations (TAFOC)</i> , Cluj-Napoca, Cluj-Napoca University Press, 2023, 841 p. (<i>Oliviu Felecan</i>).....	316

GHEORGHE GLODEANU, <i>Incursion into the Esoteric Imaginary</i> , Cluj-Napoca, “Școala Ardeleană” Publishing House, 2022, 470 p. (<i>Silvia Iluț</i>).....	320
LAVINIA IENCEANU, <i>Archetypal Metamorphoses and Anamorphoses in “Asuntos de un hidalgo disoluto”</i> , Suceava, “Ștefan cel Mare” University Publishing House, 2023, 524 p. (<i>Gina Măciucă</i>).....	323
EMANUELA ÎLIE, CLAUDIA TĂRNĂUCEANU (coord.), <i>Sources and Values of Education: Pluridisciplinary Perspectives</i> , Iași, “Alexandru Ioan Cuza” University Publishing House, 2022, 306 p. (<i>Ana-Magdalena Petraru</i>).....	326
J. LACHLAN MACKENZIE, LAURA ALBA-JUEZ (coord.), <i>Emotion in Discourse</i> , Pragmatics & Beyond New Series, vol. 302, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2019, 397 p. (<i>Ioana Bianca Bibiruș</i>).....	334
NICOLAUS OLAHUS, <i>Works I, II</i> , translated from Latin by Maria Capoianu, Ioana Costa, Florentina Nicolae, București, Romanian Academy, National Science and Art Foundation, 2022, 1993 p. (<i>Diana-Maria Dimirache-Rist</i>).....	338
CLAUDIA-GABRIELA PISOSCHI (coord.), ANDREEA BRATU, ELENA BUTOESCU, ROXANA-ANDREEA GHIȚĂ, AND VLAD PEDA (eds), <i>Mirari, Mirabilia, Mirror. Reflections of Reality in Literature and Linguistics</i> , Craiova, Universitaria Publishing House, 2023, 258 p. (<i>Cristina-Mihaela Baidan</i>).....	343
SENIDA POENARIU, <i>Reveries of the West: American Readings in 80ist Poetry</i> , Brașov, “Transylvania” University Publishing House, 2022, 354 p. (<i>Bogdan Vișan</i>).....	346
ANGELICA PEDA, <i>Textile Terminology</i> , Craiova, Universitaria Publishing House, 2022, 397 p. (<i>Rebeca-Ioana Giț</i>).....	349
C. ROGOZANU, <i>The Evil Narrator. A Study of Romanian Realism: Rebreanu, Preda, Dumitriu</i> , Cluj-Napoca, TACT, 2024, 484 p. (<i>Doris Mironescu</i>)... “Sandipa” – an Old Romanian Manuscript. Philological Study, Linguistic Study, Facsimiles, and Text by Galaction Verebceanu. Preface by Gheorghe Chivu, Chișinău, Central Printing House, 2023, 324 p. (<i>Veronica Olariu</i>).....	353 357
GISÈLE VANHESE, <i>Thinking Europe – on the Side of Literature</i> , Preface by Maya Simionescu, București, National Science and Art Foundation, 2023, 300 p. (<i>Ofelia Ichim</i>).....	361

De la un mit nautic al *terifiantului* la metafora condiției existențiale *liminale*: *Vaporul morței* de Alexandru Macedonski

Giovanni MAGLIOCCO*

Keywords: *Alexandru Macedonski; myth; fantastic; Symbolist/Decadent; ghost ship; liminality; heterotopia*

1. O introducere în imaginarul nautic macedonskian

Întindeți pânzele, băieți,.../ Un vânt subțire se ridică,/ Albastra mare se despică,/ Pe cer alunecă nori creți.../ Întindeți pânzele, băieți,/ Un vânt subțire se ridică (Macedonski 2004a: 316),

scria Macedonski în poemul *Plecare*, publicat în volumul *Excelsior* (1892), unde, într-un avânt euforic, poetul evoca ispitele călătoriei pe apă. „Albastra mare” încarnează, în aproape toate poemele *nautice* ale lui Macedonski, „cea mai bună graniță între *ce este* și *ce poate fi*, între real și posibil” (Iliescu 1985: 186). Întinderea apelor *thalasale* se configurează nu doar ca o sursă de virtualități, nesfârșite și nebănuite, ci și ca un loc *liminal* aflat veșnic între o dimensiune existențială reală / fizică (ceea „*ce este*”) și o dimensiune care, chiar dacă este potențial posibilă, se conturează mai degrabă ca fiind una de tip fantasmatic / himeric (ceea „*ce poate fi*”). Din acest punct de vedere, Macedonski a fost unul dintre primii poeți români în a cărui operă apare un imaginar *nautic* înzestrat cu semnificații simbolice și metaforice profunde, care merg dincolo de o reprezentare scenografică pur superficială și ornamentală, fiindcă toate aceste semnificații se află într-o legătură indisolubilă cu viziunile și halucinațiile himerice atât de definitorii pentru poezia sa.

Deși Adrian Marino a consacrat operei macedonskiene analize mereu pertinente și percutante, a fost injust când, privind un alt poem din *Excelsior* aparținând *constelației nautice*, *Vaporul morței* (textul care, cu varianta sa franceză *Le Vaisseau fantôme*, va fi subiectul principal al studiului de față) reia, încă o dată, prejudecata unui presupus *symbolism ornamental* la Macedonski, reducând poemul respectiv doar la valorizările sale vizuale. Pentru Marino, *Vaporul morței*, „profilat pe fundalul întunecat al unei furtuni marine, cu o bună regie *cinematografică*”, este un poem „de pură viziune macabră [...] fără alte implicații decât de ordin plastic-imagistic” (Marino 1969: 252). Tocmai ideea unui *symbolism ornamental*, reiterată

* Università degli Studi di Bari „Aldo Moro”, Italia (giovanni.magliocco@uniba.it).

până la saturație, devenită clișeu critic, a prejudecat receptarea și hermeneutica operei macedonskiene. Până și criticii cei mai avizați n-au reușit, uneori, să meargă dincolo de acest aspect vizual, doar aparent ornamental. Mult mai aproape de adevărată substanța metaforică a acestui poem, și în general a poeziei *nautice* macedonskiene, a fost Adriana Iliescu atunci când, într-o monografie esențială consacrată Simbolismului românesc, a afirmat că Macedonski, împreună cu Minulescu, a creat în literatura română „o poezie a călătoriei incerte, dându-i semnificații existențiale, filozofice” (Iliescu 1985: 184), o poezie în care „*tema călătoriei* spre teritorii reale (Macedonski) sau ireale (Minulescu) a luat mai ales sensul *evaziunii* din marasmul social sau din stările de depresiune psihică” (Iliescu 1985: 185). Privit din această perspectivă, *Vaporul morței* nu este doar un scenariu macabru „fără alte implicații decât de ordin plastic-imagistic” (Marino 1969: 252), așa cum susținea Marino, ci se preschimbă, în termenii lui Iliescu, într-un mare „simbol terifiant” care „pare a aminti ideea că viața e ‘vis al morții eterne’ și oricare om – un ‘matelot’, pradă pierii iminente” (Iliescu 1985: 185-186). Un poem de tinerețe precum *Epigramă*, printr-o retorică mult mai descărnată, naivă și transparentă, specifică fazei juvenile a poeziei macedonskiene, pare să confirme interpretările propuse de Adriana Iliescu:

Pe a vieții cale, toți înaintează.../ Râu ne este viața, omul lopătar.../ Către mare vecinic cursul își urmează.../ Marea-nghite luntre, râu și marinar! (Macedonski 2004a: 242).

2. Emergența, iradierea și metamorfozele mitului *corabiei-fantomă*

În poemul *Vaporul morței* și în varianta franceză *Le Vaisseau fantôme*, cosmopolitul Macedonski revelează o fascinație magnetică pentru un mit literar specific nu doar literaturii fantastice și gotice (atât romantică, cât și simbolistă/decadentă), ci și literaturii de aventuri maritime. Consider *corabia-fantomă* mai degrabă un mit decât un „simbol”, o temă sau un *topos*, urmărind sugestiile lui Jean Libis. Într-un eseu fundamental de orientare bachelardiană (*L'Eau et la mort*, 2004), Libis, sprijinindu-se pe un studiu al lui Catherine Jolicœur – folclorista canadiană care a încercat pentru prima dată să traseze etiologia acestui mit, originile și dezvoltările sale prin folclor și literatură –, a tratat *corabia-fantomă*, „dans le sillage du navire deboussolé”, exclusiv ca un mit literar, bazându-se pe existența unui corpus literar foarte abundent, cu vreo 80 de autori repertoriați (Libis 2004: 71). În secolul al XIX-lea, mitul *corabiei-fantomă*, în toate ipostazele sale, a avut de fapt o difuzare amplă nu doar în literatură – printre autorii apreciați de Macedonski o regăsim în câteva proze ale lui Edgar Allan Poe (*The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket; Ms. found in a bottle...*) și în poezia lui Victor Hugo (în poemul *Plein mer* din volumul *La légende des siècles*) –, ci și în pictură sau în muzică. Tocmai Richard Wagner, mai mult decât poeții romantici mai sus amintiți, a avut meritul de a populariza acest mit prin opera sa *Der Fliegende Holländer* (*Olandezul zburător* 1840–1841). Datorită vastei răspândiri prin mai multe limbaje artistice, s-a dezvoltat o schemă narativă foarte articulată, cu rădăcini adânci în legendele populare, alcătuită de o constelație de miteme care emerg ciclic prin texte, circulând de la un autor la altul, chiar dacă suferă inevitabil modificări și transformări semnificative.

Așa cum consemnează Jean Libis, toate aceste miteme obsedante (definite de autorul francez „*faits allégués*”), deși la o prima vedere apar destul de eclecticice și de variabile, „sont censés se répéter avec une insistance symptomatique”, semnalând faptul că „on est en présence d’un schème porteur d’un fantôme pregnant” (Libis 2004: 71), o fantasmă bântuită mereu de damnare și blestem. Într-un articol exhaustiv consacrat mitului *corabiei-fantomă*, un alt specialist al imaginarului, Matthieu Letourneux, a încercat să precizeze câteva dintre trăsăturile principale ale acestei *scheme* mitice: evocarea unei crime sau a unei vini primordiale, care poate lua aspectul unui blestem sau al unui pact cu diavolul; prezența unei pedepse divine (uneori ciurma sau un alt tip de boală, alteori nimicirea prin foc sau înghițirea în apă); rătăcirea eternă pe apă și separarea de semeni, care caracterizează obsesiv timpul damnării; întâlnirea, la sfârșitul călătoriei, cu o figură mântuitoare (de obicei o femeie) care poate salva corabia de soarta sa crudă (Letourneux 2003: 279). În *Vaporul morței* macedonskian, nu putem identifica în întregime toate elementele acestei constelații mitice, nu doar pentru că unele lipsesc cu desăvârșire (brevitatea formei poetice tinde mereu să deconstruiască, să destrame structura narativă a miturilor, făcându-le mult mai *eliptice și hermetice*), ci și pentru că ele, atunci când sunt păstrate în text, sunt filtrate mereu de sensibilitatea poetului, suferind o metamorfoză profundă. Așa că lipsesc din poemul macedonskian (cel puțin la nivel explicit) atât referința directă la vreo crimă sau vină primordială care ar fi iscat *ab origine* rătăcirea spectrală pe apă, cât și prezența unei figuri feminine mântuitoare care ar răscumpăra soarta blestemată a vaporului, a călătorilor și a matrozilor.

Însă, chiar dacă poemul macedonskian este mult mai eliptic față de narațiunile clasice (fantastice sau mai realiste) axate pe *corabia-fantomă*, tocmai faptul că schema mitică este atât de comprimată într-un spațiu textual „miniaturizat” – compus doar din șapte catrene – sporește densitatea simbolică a poemului, fiindcă în imaginea spectrală a *Vaporului morței* macedonskian, izolat și impenetrabil, îndepărtat și separat definitiv de restul lumii, bântuit de obsesia descompunerii, converg palimpsestic, sedimentându-se printr-o stratificare eclectică maximă, alte imagini nautice neliniștitoare: corabia infernală; barca arhetipică a morților vâslind prin apele stygiene; nava plutind în derivă – „rătăcită din orice cale sub trăsnițul său catart” (Macedonski 2004a: 339), – și fără căpitan – „fără om ca să-i dea suflet, fără minte să-l conducă” (Macedonski 2004a: 339) – respectiv: călătoria veșnică; periplul maritim menit să se termine dezastruos; naufragiul ineluctabil în vortexul negru al unei ape violente; fantasmele angoasante ale descompunerii acvatice și obsesiile premonitorii ale înghițirii finale, ale dezintegrării în haosul unei regresii *thalasale*. Într-un poem construit nu doar pe elementul vizual, ci și pe un element auditiv de sorginte *cvasi-wagneriană* – fiind sumbru, emfatic și zgometos:

Vântu-n funii şuierându-și colosala simfonie/
Alerga săpând prăpăstii în adâncul guraliv./
Și punea în atmosferă o-ndârjită ironie/
Printre urlete grozave de dușman nemilostiv (Macedonski 2004a: 339) // Le vent hurle et le fouette au milieu des ténèbres./
Mêlant se scris aux voix de l’abîme bavard./
Et c’est tantôt la plainte et ses sanglots funèbres./
Tantôt l’affreux fracas sous un éclair blafard (Macedonski 2004b: 809) –

Macedonski fixează „scheletul” *vaporului morței* „între nori și între apă”, în orizontul unui spațiu nedeterminat și precar aflat între două nopți: noaptea unui „văzduh” spintecat de fulgere albăstrind „de răutate” și noaptea „undeii lătrătoare” (Macedonski 2004a: 339).

Imaginea scheletului, care apare chiar în ultimul catren al variantei în limba română, este revelatoare nu doar fiindcă materializează, într-un sens vădit spectral, vaporul – definit în prima jumătate a poemului, printr-o imagine mult mai diafană și dematerializată: „o nălucă” (un „fantôme inanimé” în variantă franceză) – ci și pentru că această imagine macabră se racordează subteran cu câteva teme centrale ale poemului. Scheletul nu reprezintă o *moarte statică*, ci mai degrabă o *moarte dinamică* care este „annonciatrice et instrument d’une nouvelle forme de vie” simbolizând „le savoir de celui qui a franchi le seuil de l’inconnu, celui qui a percé par la mort le secret de l’au-delà” (Chevalier, Gheerbrant 1982: 909). Această nouă formă de viață *trăită* de vaporul macedonskian, vestită de *moartea dinamică* a scheletului, este o formă de viață *in-between* pentru că vaporul, încărcat de oroarea putreziciunii –

călătorii și matrozii putrezeau pe puntea rece,/ Frunți albastre, buze stinse, pumni strânși și ochi sticliți;/ Toți muriseră de-a rândul: cinci și șase, opt și zece./ Și zăceau, mormane-nalte, galben-verde muceziți (Macedonski 2004a: 339) –

se află într-un soi de limb (sau de purgatoriu) peren, nemaifiind întru totul nici viu, nici mort, nici prezent, nici absent.

Rătăcind constant într-un spațiu necunoscut și nedeterminat („între nori și între apă”...) așa cum constatam deja mai sus, la Macedonski *vaporul-fantomă* pierdut într-un spațiu la granița dintre viață și moarte, se preschimbă într-un fel de *materie nictomorfă*, poetul definindu-l, printr-o metaforă *in praesentia*, doar un „punct negru” pe zare: „Noaptea neagră de pe valuri îl vedea ca o nălucă/ Punct mai negru pe cerneala orizontului rotund” (Macedonski 2004a: 339). Acest vers ne dezvăluie și o altă metamorfoză esențială care survine în textul macedonskian față de constelația mitică originară. În structurile narrative ale mitului *corabiei-fantome*, Letourneux întrezărește existența unui triumfi *actanțial*:

la figure du maudit (le Capitaine, son équipage et le navire), la fonction surnaturelle (Dieu, le Diable, le Destin, etc.) et le témoin (le narrateur, les marins qui aperçoivent le vaisseau, la femme rédemptrice) (Letourneux 2003: 279),

în cazul poemului macedonskian, „le témoin” („martorul”) care „vede” vasul nu este nici naratorul, nici femeia mântuitoare, nici echipajul de mateloți, ci însăși „Noaptea neagră” („Noaptea neagră [...] îl vedea ca o nălucă....”). O entitate cosmică (deși personificată) înlocuiește aici figurile umane, sporind dimensiunea metafizică, supranaturală și fantastică a poemului.

3. Spectralitatea unui spațiu *heterotopic* ca imagine a condiției poetului sfârtecat între *Spleen* și *Ideal*

Dacă considerăm această ambarcațiune blestemată într-o perspectivă foucaultiană, Macedonski prefigurează în *vaporul-fantomă* mirajul unui spațiu

*heterotopic*¹ decăzut, devenit spectral și thanatic, materializând viziunea halucinantă a unui fragment de spațiu plutitor și, totodată, descompus: „un lieu sans lieu, qui vit par lui-même, qui est fermé sur soi et qui est livré en même temps à l’infini de la mer” (Foucault 1994: 762), veșnic dezorientat și blocat în infernul unui *vid cartografic*². În acest vid infinit și nedeterminat, timpul, spațializându-se și el, se preschimbă, în termenii foucaultieni, într-o pură *heterocronie* fiindcă pe vasul fantomă suntem în prezența unui timp trăit *altfel*³ care, în ciuda dinamismului mirajului halucinant reprezentat în text, pare a fi veșnic încremenit, înghețat. *Vaporul morței – Le Vaisseau fantôme* se configurează, prin urmare, nu doar că o *heterotopie* spectrală, ci și ca un loc *liminal*, de o stranietate perturbatoare (în sensul *Unheimlich*-ului freudian), ca un spațiu al identității (în sensul desăvârșit prin căutările poetice) și al alterității monstroase. Captiv între viață și moarte, acest spațiu intermediar și *purgatorial* încarnează nu doar o metaforă a damnării din propriul traiect existențial, ci și o metaforă a transgresiunii care pulsează în centrul propriei căutări. Pentru că a pune în scenă „prin noaptea zgomotoasă”, „pe un iad de întuneric”, un *vapor al morței*, o *corabie-fantomă* marcată de putrefacția unui morb necunoscut, nu înseamnă doar a vorbi despre moarte (și despre *viață-în-moarte*), rătăcirea veșnică spre o *terra incognita* și teroarea atavică pe care o stârnește călătoria pe o apă neagră și agresivă, ci înseamnă și a spune blestemul pricinuit de vreo transgresiune nespusă... Mitemul crimei sau al vinii primordiale, absent din poem într-un mod conștient și explicit, poate fi oricum intuit și ghicit în filigranul textului, la nivelul inconștientului profund.

Simbol al nemărginirii, al excesului și al unei „démésure humaine” (Letourneux 2003: 285), *vaporul morței* pe de o parte materializează proiecția titanică și totodată decăzută, dureroasă, a unui Eu hipertrofiat și egolatu, pe de altă parte se transformă în metafora unui Eu poetic scindat ireparabil, exilat într-un ocean nedeterminat și primejdios. Este vorba de un exil interior care stă sub zodia unei pulsioni de moarte, a unei atracții centripete pentru (auto)distrugerea catastrofică, pentru dezintegrarea inexorabilă, pentru disoluția supremă într-o apă *thalasală* nu doar agresivă, ci și regresivă, primordială. Nu numai *Vaporul morței*, ci și poemul, aparent mult mai luminos, citat la început, *Plecare*, semnalează din plin prezența la solarul Macedonski a unui elan tanatic, a unui adevărat *Todestrieb*, fiindcă se încheie cu câteva versuri disforice, diametral opuse față de versuri euforice care deschid poemul:

de unde sânt și cine sânt / voiesc să uit pe vecinicie / Ah! de-ar sufla o vijelie /
În valuri s-aflu un mormânt... / De unde sânt și cine sânt voiesc să uit pe vecinicie
(Macedonski 2004a: 316).

¹ Pentru noțiunea de *heterotopie* vezi Michel Foucault 1994: 752–762. Filozoful francez încheie textul său *Des espaces autres* tocmai afirmând că „le navire c’est l’hétérotopie par excellence” (Foucault 1994: 762).

² Reiau această imagine a *vidului cartografic* ca loc pustiu și inform, unde se petrece călătoria incertă pe apă, de la comparatistul italian Paolo Lago – vezi Lago 2016: 106.

³ Despre *heterocronie* și conexiunile sale cu *heterotopia* vezi Foucault 1994: 759 et ss. și Lago 2016: 14, 21.

Tocmai din cauza acestui instinct de moarte (care demonstrează faptul că la Macedonski toate scenariile macabre și morbide, categoriile lugubrului, ale crepuscularului, nu sunt în nici un caz pur ornamentale, gratuite), unul dintre mitemele invariante ale schemei narative, prin care se încheagă constelația mitică a *corabiei-fantome*, suferă în textul macedonskian o metamorfoză substanțială. În acest tip de narațiuni, după cum remarcasem deja când am fixat câteva trăsături ale schemei mitice originare, așa cum au fost propuse de Letourneau, apare frecvent o figură mediatoare, de obicei o femeie care salvează, răscumpără și mântuie corabia și echipajul. În poemul macedonskian, atât în variantă românească, cât și în cea franceză, nu apare nici o femeie salvatoare, mântuitoare. Totuși, imaginea *Dimineții* și, cu atât mai mult, cea a *Aurorei* din variantă franceză (scrisă cu majusculă...) sunt evidente *personificate*, din acest motiv ele ar putea dobândi în poem rolul pe care îl are femeia mântuitoare la alți autori. Însă, dacă citim cu atenție versurile care încheie cele două poeme, vom observa că *Dimineața* și *Aurora* nu sunt deloc figuri ale mântuirii, ci mai degrabă trebuie considerate ca niște figuri ale doliului, fiindcă par să bocească, cu *lacrimi negre*, cu apa cea mai nocturnă, vaporul și soarta sa blestemată:

Și prin iadul de-ntuneric se ducea vaporul morței, / Pe un pântec sau pe altul
aplecând al lui schelet, / Dimineața-ncremenită sta în cer pe pragul porții / Și muia cu
lacrimi negre nuanțatul ei buchet (Macedonski 2004a: 340); Et l'horrible vaisseau qui
court à la dérive / S'en va, poussant toujours son râle et son hoquet, / Et quand, à pas
comptés, l'Aurore enfin arrive, / Elle obscurcit de pleurs les lis de son bouquet
(Macedonski 2004b: 810).

Vaporul macedonskian este, așadar, metafora cea mai pregnantă a condiției umane *liminale*, mai ales a condiției existențiale a poetului sfârtecat între *Spleen* și *Ideal*, pentru că, precum în *Le Bateau ivre* de Rimbaud – un poem cu care *Vaporul morței* se află într-o oarecare rezonanță secretă (chiar dacă, probabil, involuntară) – vaporul zbuciumat, în derivă, se metamorfozează în metafora traiectului personal și biografic al poetului, mereu în voia valurilor vijelioase ale existenței sale blestemate. O condiție care pentru Macedonski, ca și pentru Rimbaud, a fost constelată de rupturi (cu lumea din jur și cu societatea din timpul său) și de transgresiuni, conducând direct spre damnare și spre exilul interior. De altfel, la Macedonski suntem în prezența unei metafore obsedante, pentru că în alte poeme – precum *Dezastru*, *Acorduri sfârâmate*, *Noaptea de septembrie*, *Asupra unei gravuri*, etc... – revine insistent ideea mării și a valurilor furtunii ca metafora propriei vieții blestemate. *Vaporul morței* și *Le Vaisseau fantôme* trebuie, așadar, citite în oglindă, în paralel tocmai cu aceste texte:

Viața mea odată era ca o mare:/ Pânzele Speranței o cutreiera/ Vecinic
nebătută decât de zefire,/ Insula-n mijlocu-i inima mi-era/ [...] / Dar înălțând marea
voci de pustiire,/ Insula într-o stâncă azi s-a prefăcut (Macedonski 2004a: 130),

scria poetul în *Dezastru*. Marea, „vecteur essentiel” al drumului spre indeterminare (Libis 2004: 67) și *corabia-fantomă*, care bântuie spațiul marin „d'une perpétuelle et insatiable présence-absence” (Libis 2004: 73) configurează, astfel, scenariul unei profunde dicotomii. Pe de o parte aventura și visul, pe de altă parte realitatea crudă fără vise: *Idealul* și *Spleen*-ul, doar că la Macedonski până și idealul (visul) este

contaminat de realitatea amară, de *Spleen*. Din acest motiv, vaporul macedonskian nu putea fi în nici un caz o corabie luminoasă, lansată euforic spre necunoscut, „spre ținuturi negândite” (*Rondelul plecării*, Macedonski 2004a: 492), el putea fi numai o corabie neagră, o nălucă putrefactă, încărcată cu moarte, nu o navă de vis, cu bogății, mirodenii și parfumuri exotice, ci o navă de coșmar cu matrozi putreziți și acoperiți de cocleală, băntuită de aburul pestilențial din cauza descompunerii, o descompunere care apare mai mult interioară decât exterioară.

Cum a afirmat sugestiv și pertinent Ilona Duță,

dacă transfigurat oniric, sublimat, nucleul creativității macedonskiene atinge apogeul expresiei sale în drama mistică a emirului, prăbușirea, vacuitatea, anxietatea dobândesc o expresie halucinatorie în *Vaporul morței* (Duță 2019: 90).

Privit din această perspectivă, *vaporul-fantomă* este, în termenii Ilonei Duță,

una dintre imaginile cu adevărat teribile (de maximă expresivitate poetică...) ale abisului lăuntric macedonskian pe fațeta de neant și de descompunere, reversul proiecției creatoare sublimat în visul aurit al emirului; năluca albă și năluca neagră, Meka și 'vaporul morței' oglindesc alternativ bipolaritatea sufletului macedonskian sau a personalității lui creatoare cu blocajele și cu eliberările sale extatice (Duță 2019: 90).

Din această perspectivă, imaginea abisului lăuntric are, totodată, și un element *vertical*, „catartul trăsnit”, precum scria poetul în poemul *Nepăsarea* (intitulat, într-o prima versiune, *The Spleen*): „Corpul meu ce se apleacă/ Pe al vieții râu ce seacă/ E catartul cel trăsnit” (Macedonski 2004a: 411). *Vaporul morței* este, în felul acesta, și un loc tainic al *animei* macedonskiene, *verticalitatea* Eului (reprezentată de „catartul trăsnit”, care apare și în acest poem și sub care rățăcește vaporul) înrădăcinându-se mai degrabă într-o materie fluidă, mișcătoare, instabilă – valurile unei mări furtunoase și abisale – decât într-o materie solidă, stabilă, așa cum solidă și stabilă era, de pildă, materia în care se înrădăcinau castelele megalitice eminesciene, sculptate în granit sau bazalt⁴. Dar întocmai ca în palatele și castelele eminesciene, chiar dacă înrădăcinate în materii diferite, putem întrezări și în spectralul *Vaporul morței* un palimpsest psihic, mitic și arhetipal care, printr-o adevărată arheologie a sufletului macedonskian, revelează constant toate acele sciziuni dureroase, adânc sedimentate în Eul său abisal, toate acele antiteze care îi parcurg imaginarul poetic. Spațiul *heterotopic* blestemat al *vaporului-fantomă* se preschimbă, astfel, în oglinda descompusă și *liminală* (*in-between*) a tulburărilor Eului macedonskian, respectiv a metamorfozelor sale sfârtecătoare.

Bibliografie

- Chevalier, Gheerbrant 1982: Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles*, Paris, Robert Laffont / Jupiter.
- Duță 2019: Ilona Duță, *Cazul Macedonski în scenariul Simbolismului literar românesc*, în Ion Munteanu (coord.), *Caietele Macedonskiene, vol. V*, București, Editura Eikon, 2019, p. 79–91.

⁴ Despre acest aspect al imaginarului eminescian vezi Magliocco 2017a: 89–104 și Magliocco 2017b: 55–83.

- Foucault 1994: Michel Foucault, *Des espaces autres*, in *Dits et écrits, 1954–1988, vol. IV 1980–1988*, Édition établie sous la direction de Daniel Defert et François Ewald avec la collaboration de Jacques Lagrange, Paris, Gallimard, p. 752–762.
- Iliescu 1985: Adriana Iliescu, *Poezia simbolistă românească*, București, Editura Minerva.
- Jolicœur 1970: Catherine Jolicœur, *Le Vaisseau-fantôme. Légende étiologique*, Québec, Presses de l'Université Laval.
- Lago 2016: Paolo Lago, *La nave, lo spazio e l'altro. L'eterotopia della nave nella letteratura e nel cinema*, Milano, Mimesis.
- Letourneux 2003: Matthieu Letourneux, *Vaisseau fantôme (et Hollandais volant)*, în *Dictionnaire des mythes du fantastique*, sous la direction de Juliette Vion-Dury et Pierre Brunel, Préfaces de Pierre Brunel et Roger Bozzetto, Limoges, Pulim (Presses Universitaires de Limoges), p. 279–289.
- Libis 2004: Jean Libis, *L'Eau et la mort*, Dijon, Figures Libres/ Editions Universitaires de Dijon.
- Macedonski 2004a: Alexandru Macedonski, *Opere, vol. I, Versuri. Proză în limba română*, Ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, Introducere de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă / Univers enciclopedic, 2004.
- Macedonski 2004b: Alexandru Macedonski, *Opere, II, Dramaturgie – Traduceri și adaptări în limba română – Versuri, Proză, Dramaturgie în limba franceză*, Ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, Prefață de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2004.
- Magliocco 2017a: Giovanni Magliocco, „*Aer de diamant*” și „*zori de rubin*”. *Imaginarul mineral al lui Mihai Eminescu*, în „*Philologica Jassyensia*”, an XIII, nr. 2 (26), 2017, p. 89–104.
- Magliocco 2017b: Giovanni Magliocco, *Castelli neri e palazzi di diamante. Rappresentazioni spaziali tra Gotico e Fantastico nella poesia di Mihai Eminescu*, în Gisèle Vanhese, Annafrancesca Naccarato (ed.), *Immagine e Interpretazione*, vol. I, Soveria Mannelli, Rubbettino Editore, p. 55–83.
- Marino 1969: Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, București, Editura pentru Literatură.

**From a Nautical Myth of the Terrifying to
the Metaphor of the Liminal Existential Condition:
Vaporul morței by Alexandru Macedonski**

In the poem *Vaporul morței* and in its French version *Le Vaisseau fantôme*, Alexandru Macedonski reworks a literary myth specific not only to Fantastic and Gothic literature (both romantic and symbolist/ decadent), but also to maritime adventure literature, which had a vast spread through several artistic forms, especially in the 19th century. In this contribution, by analyzing and discussing the mythical constellation of the *ghost ship*, I will outline that, in Macedonski's poetry, *Vaporul morței* emerges as the most striking metaphor of the *liminal* existential condition of a poet always torn between *Spleen* and *Ideal*. From a collective myth, belonging to the category of the *terrifying*, the *ghost ship* becomes a haunting personal myth and an *in-between* and *heterotopic* space. Materializing a psychic and archetypal palimpsest, *Vaporul morței* reveals all the painful splits deeply sedimented in Macedonski's abysmal Self and all the antitheses that run through his poetic imaginary.